

דעת יחיד

מדינה 'יהודית' - היא ממילא 'דמוקרטית'

מדוע הושמטה המילה 'דמוקרטיה' ממגילת העצמאות?

אמנון שפירא

ורובי הלמן (הזמן הירוק, 31.12) תמה, מדוע במגילת העצמאות מוגדרת מדינת ישראל כמדינה 'יהודית' בלבד, וחסרה בה לחלוטין ה'דמוקרטיה'. את החירה פתרו רב אלבוים ועזרא ברום, ולהלן תקציר, חלקי אבל מדויק, של מאמרם (השילוח 6, תשע"ח).

מגילת העצמאות, המסמך המכונן של מדינת ישראל, נוסחה במשך כשלושה שבועות, מ־24 באפריל 1948 ועד שעות אחרות לפני ההכרזה, בצוהרי ה' באייר תש"ח, 14 במאי 1948. בהוראת פנחס רוזן (לימים, שר המשפטים של המדינה), התחילו משפטנים לנסח את המגילה. מה שהציעו לא מצא חן בעיני רוזן, שהעביר את הטיוטה לידי צבי ברנזון, היועץ המ־שפטי של ההסתדרות הכללית (לימים, שופט בעליון), להמשך העריכה והניסוח, וכן למשפטנים נוספים וגם לפוליטיקאים, ביניהם אהרן ציולינג ומררכי בנטוב, חברי המנהלת מטעם מפ"ם, ככור שלום שטרית, הרב פישמן־מיימון, משה שרת ודוד בן גור־ריון.

בלילה האחרון, שעות אחרות לפני ההכרזה, הגיעה הטיוטה לידי דוד בן גור־ריון, שערך אותה על פי הדברים שנא־מרו בדיון במנהלת העם ועל פי הבנתו האישית, וקבע אותה בנוסח הסופי והמוכר לנו כיום. רב"ג הוא שהוציא את המלה 'דמוקרטיה' מן המגילה, שאושרה כך על ידי כל מנהלת העם. רב"ג נקט בצעד חריג זה משתי סיבות עקרוניות, שנתבררו מאוחר יותר: הן מדברים שכתב ביומנו בספטמבר 1948 (לאחר ריאיון עם הסופר ארתור קסטלר), והן לקראת ועידת מפא"י ב־1956.

(א) הסיבה הראשונה היא, לדעתו, שאם מגדירים את ישראל כמדינה יהודית, היא ממילא דמוקרטית. להערכת אלבוים וברום, רב"ג סבר, ש"על המדינה היהודית לעצב את האופי הדמוקרטי שלה מתוך זיקוק ערכי הנבואה של התנ"ך". כמעט אפשר לומר שמבחינת בן־גוריון "התנ"ך הוא ערש הדמוקרטיה מבחינה רוחנית", ועל כן יש לגזור את "ערכי המדינה הר־מוקרטיים היישר מתוך מקורות ישראל", שהרי המדינה היהודית משקפת ערכים של "חירות, שלום ושוויון... ללא כל אפליה, קיפוח ושעבוד, ללא שלטון אדם באדם ועם בעם", לפי ש"מקורם וביטויים העליון של הערכים הללו הם בחזונו נביאי ישראל". לכן, ומכאן, נתייתר לג־מרי המונח 'דמוקרטיה'.

(ב) הסיבה השנייה רדיקלית עוד יותר. נניח, שהמדינה היהודית אכן תיבנה בח־זון נביאי ישראל ותהיה דמוקרטית, אבל מדוע לא לכתוב זאת במפורש? טוען רב"ג: "ואשר לדמוקרטיה מערבית - אני בעד דמוקרטיה יהודית. 'המערבית' לא מספיקה. היות יהודי אין זה רק ער־בה ביולוגית אלא גם - ביודעים [ושלא

ביודעים - מוסרית, אתית. יש לנו תוכן יהודי מיוחד - שצריך להיות נחלת העולם. ערך החיים וחירות האדם עמוקים אצלנו, לפי תורת הנביאים, מאשר בדמוקרטיה המערבית. שלטון כפייה בלי חופש בחי־רה ובלי חירות המצפון, המחשבה והדיבור אינו מתיישב עם סוציאליזם, אבל אין אנו מוכרחים מפני כך להזדהות עם המערב. הייתי רוצה שעתידנו יהיה בנוי על את־קה נבואית (האדם נוצר 'בצלם אלוהים', 'ואהבת לרעך כמוך' - אלה מוליכים לחיי שוויון, לחירות, כמו בקיבוץ), על מדע עליון ועל שכלול מכני עליון. כלומר, אילו נוספה במגילת העצמאות המילה 'דמוקרטיה' ל'מדינה יהודית' - היה הדבר גורע מערך הדמוקרטיה, ולא מוסיף עליה: כדי לשמש פרשן בעניין זה לבן גור־ריון, אציג להלן שתי תובנות (מתוך הרבה יותר, המעידות על ייחודה ומקוריותה של הדמוקרטיה היהודית), הלקוחות מספרי שהקדשתי לנושא (דמוקרטיה ראשונית במקרא: יסודות קדומים של ערכים דמו־קרטיים, הקיבוץ המאוחד 2009), ועוד.

(א) בריאת האדם 'בצלם אלוהים' בלי קשר לשאלה מהו 'אלוהים' ומהו 'בצלם אלוהים', אציין, שבעולם הקדום, ממצרים ועד מסופוטמיה, הייתה המדינה מקודשת והיה המלך בגדר אלוהים, בעוד האדם עצמו היה מושפל וכנוע, בתחתית ההיררכיה. לכן, מושג חדש זה ("אדם - בצלם אלוהים") היה מהפכה בלתי־נתפ־

שת, אותה הגדיר הפרופ' לפילוסופיה ש"ה ברגמן (רקטור האוניברסיטה העברית; זכה פעמיים ב'פרס ישראל'), כד: "לא רק שאין הדת [המקראית] סותרת את הדמוקרטיה, אלא היא הבסיס לה", כיוון ש"המחשבה הדתית בציוויותה", הקדימה את החשיבה המוסרית והפילוסופית: "ויאמר אלוהים נעשה אדם בצלמנו כדמותנו... תורה זו של ספר בראשית על האדם שנברא בצלם - היא היסוד האמיתי של הדמו־קרטיה. 'הלוא אב אָחַד לְכָלנוּ, הֲלֹא אֵל אָחַד בְּרָאָנוּ' (מלאכי ב) - זהו היסוד לש־וויונם של כל בני האדם. תורה זו הפכה את העולם כחומר מפוצץ אדיר, והמהפכה טרם באה לקיצה. עוד ארוכה וקשה הדרך שבה תצטרך האנושות ללכת, עד שתבין... את עומקה של התורה הזאת על האחרות המהותית של המין האנושי, המיוסדת על אחרות הייעוד המוסרי של האדם: 'לתקן עולם במלכות שדי'. רק דמוקרטיה שתבין את יסודה העמוק הוה, תבין את עצמה".

(ב) "כבוד האדם וחירותו בדרכי ההוצאה לפועל"

ב־1962 הגיש הסטודנט מנחם אלון דוקטורט במשפטים, למנחה בשם משה זילברג. לימים, שניהם פרופסורים למש־פטים באוניברסיטה העברית, ושניהם גם שופטים בבית המשפט העליון. חיבורו, המונח לפניי, יצא בהוצאת מאגנט, מהדו־רה שנייה תש"ס, ותמציתו, בקליפת אגוז, היא כדלקמן:

בכל העולם העתיק כולו, ממצרים ואשור ועד יוון ורומא, אדם שהיה חייב כסף, ולא היה בידו להחזירו, נתפס ונכ־לא בבית הסוהר, לעיתים אף נמכר, הוא או ילדיו, לעבדות. להוציא דת אחת וחוק אחד: הדת היהודית וחוק התורה, שאסרו לחלוטין על כליאת החייב: 'כבוד האדם וחירותו' - גוברים!

בהקשר זה אזכיר גם את דין התורה על: "לא תסגיר עבד אל אֲדָנָיו אֲשֶׁר יִבְצַל אֱלֹהֶיךָ מֵעַם אֲדָנָיו. עִמָּךָ יֵשֵׁב בְּקִרְבְּךָ... בְּטוֹב לוֹ, לֹא תוֹנְנוּ" (דברים כג). כידוע, בכל העו־לם העתיק אסרו עבדים בורחים, ובחוקי חמורבי אף הטילו עונש מוות על המחביא אסיר נמלט. להוציא דת אחת וחוק אחד: "כבוד האדם וחירותו". ולא רק בעולם העתיק, אלא גם בזמן החדש: עוד במחצית המאה ה־19 לספירה, הסגירו עבדים בור־חים בארצות־הברית ובאנגליה.

אני מניח שדוגמאות מעין אלה היו לפני רב"ג, שעה שסילק את המלה 'דמוקרטיה' מתוך מגילת העצמאות, בהנחה חזקה כסלע, ש'דמוקרטיה יהודית', הנשענת על חזון נביאי ישראל, היא טובה יותר והומני־טית יותר מ'הדמוקרטיה המערבית'.

ומי שלא מאושר מהניתוח המוצג כאן, שיואל להתווכח עם דוד בן גוריון, ועם מנהלת העם של תש"ח שקיבלה את דעתו, ולא אתי. רב"ג הוא זה שכתב, מנהלת העם היא זו שאישרה, רב אלבוים הוא זה שחשף, ואני רק פירשתי נכונה את אשר עם לבי. טירת צבי